

The Museum of Applied Arts and Design has just a handful of handicrafts such as lace work, embroidery or knitted items for secular purposes. An exception is the collection of handicrafts by Marija Medekšaitė-Bieliauskienė (1876–1955). She was born in Vandžiogala, studied in Saint Petersburg and spent many years of her life in Harbin (China). She died in Šiauliai, leaving a large collection of exceptionally precise and elaborate handicrafts, which her daughter J. Misevičienė

donated to the then Lithuanian Art Museum in 2005. The collection is enhanced with photographs and documents relating to the Medekšas-Bieliauskas family, now kept in the LNMA archives. The handicrafts collection from the late 19th–first half of the 20th centuries contains 63 different embroidered, crocheted and plaited exhibits. It is enriched with the instruments and materials used to create these pieces – the total number of items in the collection is 151.

Marijos Medekšaitės- Bieliauskienės

rankdarbių kolekcija

Eglė Pinkutė

Lietuvos nacionaliniame dailės muziejuje (LNDM) sukaupta nemažai įvairių meno sričių eksponatų, tačiau jo padalinyje – Taikomosios dailės ir dizaino muziejuje – yra tik vos vienas kitas pasaulietinės paskirties nėrinys, siuvinys ar mezginy (išimtis – biserio rinkinys). Istorinių eksponatų į Taikomosios dailės skyriaus rinkinius patenka gerokai mažiau nei šiuolaikinės dailės kūrinių. Kad muziejus įgytų gausią istorinių siuvinų-nėrinų kolekciją ir dar su žinoma vieno asmens autoryste – labai reta.

Marijos Medekšaitės-Bieliauskienės gyvenimas ir likimas, kaip ir jos darbai, išskirtinis. Gimusi (1876 m.) ir augusi bajoriškoje šeimoje, jau nuo vaikystės mėgo siuvinėti; jos ir seserų rankdarbiai puošė gimtosios Vandžiogalos (Kauno aps.) bažnyčią. 1901 m. Sankt Peterburgo Kilniųjų merginų institute M. Medekšaitė baigė ketverių metų rankdarbių kursus, iki

1910 m. dirbo Jelnios (Rusija) mergaičių gimnazijoje. 1910 m. išvyko į Charbiną (Kinija). Apie M. Medekšaitės-Bieliauskienės šeimos gyvenimą žinome iš jos dukros Janinos Misevičienės pasakojimo, kurį Šiauliuose 2005 m. balandžio 6–7 d. užrašė D. Striogaitė:

Medekšos Pėdžių kaime (Vandžiogalos aps.) gyveno nuo seno. Medekšų ir Senkauskų pavardės ten garsios. Seneliai (Jonas Medekša ir Stanislava Senkauskaitė), pasak M. Medekšaitės-Bieliauskienės dukros p. Janinos, buvę plikbajoriai, augino septynias dukras ir sūnų. Troba paprasta – ne dvaras, bet dėl ypatingos švaros ir tvarkingumo kambarį pas juos nuomodavo mokytojai. Medekšos kalbėjo tik lenkiškai, save laikė lenkais. Panelės Medekšaitės buvo

Marija Medekšaitė-
Bieliauskienė
Apykaklė
Medvilniniai siūlai, „airišku
nėriinių“ ir nėrimo vąšeliu
technikos
LNDM, TA-1570
Fot. Vaidotas Aukštaitis

ypatingos – gražios, išdidžios, su kaimo jaunuomene nebendravo. Mokėsi Peterburge. Ten Juzefa (Žozefina) Medekšaitė ištekėjo už inžinieriaus Smigelskio, kuris dirbo prie carinės Rusijos ir Kinijos geležinkelio statybos, ten ėjo atsakingas pareigas, buvo labai turtingas. Kai Žozefina įsikūrė Charbine (miestas Šiaurės Rytų Kinijoje; Heilongdziango provincijos sostinė; jį kaip miestą-geležinkelio centrą 1898 m. įkūrė rusai, tiesdami Transmandžūrijos geležinkelį), susikvietė beveik visas seseris. Charbinas buvo lyg aukso kasyklos. Tik sesuo Melanija ištekėjusi išvyko į Lenkiją, brolis Kazimieras liko tėviškėje. O kitos seserys atvyko į Charbiną. Visos ištekėjo už bajorų lenkų, tik jaunylė Vanda – už ruso. Visos seserys viena kitai labai padėdavo. Marijos vyras Bieliauskas buvo kilęs iš Kauno – p. Janina prisimena iš vaikystės

dienų matytą tėvų santuokos dokumentą: „Потомственный дворянин Ковенской губернии“, bet mama vėliau dokumentus sunaikino bijodama laikyti. Tėvas buvo, p. Janinos žodžiais tariant, kapitalistas, t. y. verslininkas. Atrodo, gana turtingas. Svajojo grįžti į Lietuvą. Bet jį ištiko keli insultai (gal ir dėl patirtų kinų finansinių apgavysčių), paralyžuotas dar išgyveno dvejus metus.

M. Bieliauskienė, likusi su dviem mergaitėmis, nelengvai vertėsi – iš santaupų ir turto likučių. Pastatė tris namus, juos nuomojo. Vėliau pragyvenimui užsidirbo dėstydama rankdarbių meną Charbino koledže ir gimnazijoje. Už dukterų mokymąsi privačioje gimnazijoje reikėjo brangiai mokėti. Viena iš Marijos seserų padėjo mokyti vyresniąją dukrą Eleną (Heleną) – gimnazijoje ir aukštojoje farmacijos mokykloje. Vėliau Elena išvyko į Australiją,

Marija Medekšaitė-
Bieliauskienė
Staltiesė
Linas, lininiai siūlai, audimas,
„airiškų nėrių“ technika
LNDM, TA-1565
Fot. Vaidotas Aukštaitis

ten gyveno ir mirė. Janina 1939 metais atvyko gyventi į Lietuvą. O mama grįžo į Lietuvą jau po karo – 1955 m., gyveno pas dukrą Janiną Šiauliuose, čia ir mirė (1961 m., būdama 85 metų amžiaus)¹.

1998 m. gruodžio 7-12 d. Šiauliuose, Moters studijų centre, buvo surengta „XIX a. pab.-XX a. pr. Lietuvos bajoraičių rankdarbių ir puošmenų paroda“, kurioje eksponuoti ir M. Medekšaitės-Bieliauskienės darbai².

Šeimos išsaugotus nuostabius unikalius rankdarbius dukra J. Misevičienė 2005 m. padovanojo tuometiniam Lietuvos dailės muziejui. Kolekciją papildė Medekšų-Bieliauskų giminės nuotraukos, dokumentai, saugomi LNDM archyve.

M. Medekšaitės-Bieliauskienės XIX a. pab.-XX a. I p. rankdarbių kolekcijoje – 63 vnt. įvairių siuvinėtų, nertų, pintų eksponatų. Tai – staltiesės ir staltiesės, lovatiesės, užuolaidos, moteriškų rūbų dekoratyvinės detalės-puošmenos, apykaklės, apykaklių su rankogaliais komplektai, vašeliu nertos pirštinaitės, daug įvairių nėrių ir siuvinėjimų pavyzdžių. Kolekciją papildė rankdarbiams išpildyti naudoti įrankiai bei medžiagos: įvairiaspalvių šilkinųjų siūlų sruogos, įvairių spalvų ir formų smulkūs biserio karoliukai, dekoratyvinės juostelės (nėrių gamybai).

Iš viso kolekcijoje – 151 saug. vnt. Geriausi M. Medekšaitės-Bieliauskienės rankdarbiai iš lietuviško lino sukurti dar jai gyvenant gimtajame Pėdžių kaime.

„Kiekviena tauta turi ne tik savą žmonių būdą, kalbą, tautosaką, papročius, meną, bet taip pat ir savitus rankdarbius.“³ „Senovės lietuvių moterų rankdarbiai visiškai atitiko ano laikotarpio mūsų sodžiaus žmonių gyvenimą; savo rūšimis, gamybos būdu, žaliava, praktiškumu ir meniškumu. Jie patiko kaimui, nes jame buvo gimę. Tų rankdarbių rūšių būta labai daug: audiniai, mezginiai, visokių rūšių siuvinėjimai, tinklelių nėrimas, kutų ir pinikų pynimas, tinklinių mezginių vijimas ir kt.“⁴

Išskiriant audinius, visas šias rankdarbių rūšis iliustruoja M. Medekšaitės-Bieliauskienės kolekcijos eksponatai. Tai užuolaidos ir lovos užtiesalės, nerti iš lininių siūlų ir siuvinėti. Staltiesės ir staltiesės, nėriniai, taip pat nerti ir siuvinėti naudojant lininius siūlus. Kiti nėriniai – staltiesės, apykaklės, apykaklių su rankogaliais komplektai, dekoratyvinės juostelės (drabužių apdailos detalės) – atlikti nėrimo ir siuvinėjimo technikomis, naudojant medvilninius siūlus. Dar vienai grupei rankdarbių – staltiesėlei, pirštinaitėms, dekoratyvinėms detalėms ir dekoratyvinėms juostelėms, nertoms adata, vašeliu ir kitomis technikomis, – naudoti šilkiniai siūlai. Išskiria rankdarbiai, siuvinėti naudojant biserį – stiklo karoliukus. Tai apykaklės su rankogaliais komplektas, pasiūtas iš šilkinio aksomo audinio, siuvinėtas metalo plokštelėmis ir biseriu – stiklo karoliukais. Taip pat knygelės aplankas su inicialais „MS“ (1845), kurį M. Medekšaitė-Bieliauskienė papuošė išsiuvinėdama stiklo karoliukais. Kiek kitokia rankdarbių grupė, kurią sudaro vien siuvinėti eksponatai – siuvinėjimo pavyzdžiai: „Gėlės“, „Rožės“, „Papūgos“, „Mergaitė“, „Gėlių puokštė“, „Gėlė“. Jie siuvinėti ant kanvos medvilniniais ir vilnoniais siūlais.

Kolekcijoje yra eksponatų, kuriuos M. Medekšaitė-Bieliauskienė papildė: išsiuvinėjo inicialus ant lininių ir medvilninių nosinių (7 vnt.), vienam lininiam rankšluosčiui nunėrė mezginius, išsiuvinėjo inicialus; kitą lininį rankšluostį papuošė peltakiavimu.

Rankdarbiai išskiria profesionaliu atlikimu, ypatinga precizija. Minėtini vadinamieji „airiškieji nėriniai“ – labai madingi XX a. pr. Rusijoje, gaminti mėgdžiodant Alansono, Briuselio,

1
XVIII-XX a. įvairių asmenų užrašai, dienoraščiai, katalogai ir kiti dokumentai. LNDM A, B-5, Ap.-1, b. 82.

2
M. Medekšaitės-Bieliauskienės (1876 05 20-1961 10 06) dokumentinė medžiaga. LNDM A, B-5, Ap.-1, b. 82.

3
Tamošaitienė A., *Mūsų rankdarbiai*, Kaunas, 1939, p. 5.

4
Ibid., p. 6.

Venecijos ir kitus garsiausius nérinius (*point de Bruxelles, d'Anvers, d'Alencon, de Valenciennes, de Venise, d'Espagne* ir pan.).

Anksčiau šie nériniai buvo išpildomi kaip ankstyvieji garsiausieji įvairiose šalyse gaminti nériniai – naudojantis kaladélėmis; dažniausiai juos pindavo vienuoliai, tad ši nérinių rūšis ilgą laiką buvo vadinama „vienuoliškaisiais nériniais“. Ypatingu puošnumu ir subtilumu jie išsiskyrė Airijoje, todėl tokius nérinius imta vadinti „airiškaisiais nériniais“. Šie nériniai, supaprastinant senųjų nérinių techniką, atliekami sujungiant orinėmis kilpomis bei įvairiais nérinių sujungimais fabrikinės gamybos dekoratyvines juosteles, išdėstytas pagal piešinį. Įdomu tai, kad autorės šeima išsaugojo ir vadinamosios „airiškųjų nérinių“ siuvinėjimo technikos išpildymo pradžiamokslį – knygelę, išleistą senąja rusų kalba. Knygelėje rašoma:

Pastaruoju metu (1903 m.) labai daug puošnumo mylėtojų yra susidomėję ir užsiima šių nérinių mokymusi, bet dabar neriamą ne pasitelkiant lazdeles – mėgėjai nėra susipažinę su tokiu darbu, be to, negali skirti tiek daug laiko kaip senovėje. Darbą paspartina nérinių persipynimų pakaitalas – tasmelės-juostelės, kurios tokios puošnios, išpuoselėtos ir subtilios, kad dažnai savo išpildymu net pralenkia rankų darbą. Juostelės, naudotos „airiškiesiems nériniams“, – baltos, gelsvos, juodos ir „natūralių žaliavų“ spalvų, įvairaus pločio bei storio. Šių juostelių gamyba plačiai užsiėmė Anglijos pramonė; pačios ploniausios lininės ir šilkinės juostelės buvo vežamos iš Anglijos. Juostelės buvo ažūrinės ir tankaus pynimo, kartais su permatomais pakraščiais, įvairių formų; populiarios buvo vadinamosios „medalionukų“ formos. Gaminantiems „airiškuosius nérinius“ pasitelkiant juosteles, tenka daryti visokius įmanomus „points“ (sujungimus), stengiantis pamėgdžioti senuosius nérinius. Šių „points“ yra labai daug, bet visi lėti ir sudėtingi sujungimų būdai įveikiami tik tikriesiems nérinių mylėtojams, turintiems daug laisvo laiko. Dažniausiai apsiribojama pačiais paprasčiausiais ir lengviausiais būdais. Daugumai puošnių apykaklių, nosinių, šalikėlių, nérinių, skirtų damų suknelių

puošimui, buvo naudojamos tik dvejios ar trejos skirtingos siūlės-sujungimai. Rečiau vartojami sudėtingi sujungimo būdai nériniams suteikia turtingesnę išvaizdą ir labiau primena senovinius brangius nérinius. Anglijoje šis senųjų nérinių pamėgdžiojimas imtas vadinti *point lace*, Prancūzijoje šie dirbiniai buvo vadinami *Renaissance* nériniais, o vėliau – *dentelle de Luxeuil*.

Dauguma „airiškųjų nérinių“ piešinių susideda iš dvejopų linijų, tarp kurių patiesiamos juostelės, sudarančios pagrindinę nérinio dalį, tarp juostelių sudaromi įvairūs sujungimai – stulpeliai ir nérinių persipynimai. Piešinys perpiešiamas ant kalkinio popieriaus, prisegamas kampuose – mažiausias postūmis gali piešinį iškraipyti. Pradedant darbą, kalkė dedama ant storesnio popieriaus ar net kolenkoro, o viršuje dygsneliais pritvirtinamos įvairiai išvingiuotos juostelės. Juostelės tarpusavyje jungiamos adata įvairiomis siūlėmis. Adata naudojama įprasta, jos storis turi atitikti siūlo storį. Sujungimams naudojamos siūlės: „siūlė-virvutė“, „voratinkliukai“, „sujungiamoji siūlė“, „dviguba sujungiamoji siūlė“, „eglutė“, „kilpinė siūlė“, „lapelio išpildymas“, „lapelio išpildymas adymo siūle arba gipiūru“ ir kt.⁵

Šia „airiškų nérinių“ siuvinėjimo technika atlikti puošniausi ir įspūdingiausi kolekcijos eksponatai – apykaklės, apykaklių su rankogaliais komplektai, moteriškų rūbų puošmenos (dekoratyvinės detalės), staltiesės.

M. Medekšaitės-Bieliauskiénės kolekcijos lobyne – eksponatai nuo savitų tradicinių lietuviškų rankdarbių iki profesionalių aukščiausio lygio siuvininių-nérinių, prilygstančių geriausiems vadinamųjų „airiškųjų nérinių“ pavyzdžiams.

Lietuvoje labai nedaug išliko siuvinėtų XIX a. kūrinių, nors ši technika tuo metu buvo labai paplitusi ir praktikuota daugelio moterų. Juo labiau vertėtų surinkti ir išsaugoti tiek buitinius, tiek ir bažnytinėse apeigose naudotus siuvininius, kurie ne menčiau kaip kitos kūrybinės raiškos liudija žmonių kultūros lygį, estetines nuostatas bei pomėgius⁶.

5

Полное руководство для исполнения ирландского кружева. М. А. Поспеловой-Гатицукъ начальницы Профессионального Учебнаго Заведения, С. Петербург, 1903.

6

Martinaitienė G. M., „Lietuvos bažnyčių umbrakuliai“, *Kultūros paminklai*, 2003/10, p. 183.